

ODBORNÉ USMERNENIE O ZMENE POHLAVIA MZ SR¹ ETICKÉ A PRÁVNE ASPEKTY

prof. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra teórie práva a filozofie práva
lubomir.batka@flaw.uniba.sk

Odborné usmernenie o zmene pohlavia MZ SR. Etické a právne aspekty

Článok popisuje reakcie na vydané *Odborné usmernenie MZ SR na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia* z apríla 2022, podáva analýzu z hľadiska medicínskej etiky i práva, a porovnáva ho s platnými *Odporúčaniami pre procesy liečby pri rodovej dysfórii, resp. transsexualizme* (2017) v Rakúsku. Z hľadiska medicínskej etiky *Usmernenie* posilňuje princíp autonómie a sebaurčenia, a chráni aspekt beneficencie a nonmaleficencie na strane transrodovej osoby. Etický princíp spravodlivosti sa v prípade transrodových ľudí prejavuje v rovine nediskriminácie a humanizácie inštitúcií. Etická dilema pri *Usmernení* zostáva v rovine ochrany zodpovednosti terapeuta a lekára.

Fachliche Richtlinie zur Geschlechtsumwandlung des Gesundheitsministeriums der Slowakischen Republik. Ethische und rechtliche Aspekte

Im Artikel werden die Reaktionen auf die *Fachliche Richtlinie des Gesundheitsministeriums der Slowakischen Republik zur Vereinheitlichung der medizinischen Behandlung bei Geschlechtsänderung* vom April 2022 beschrieben und von der Perspektive der Medizinethik und des Rechts analysiert, wie auch mit den geltenden *Empfehlungen für den Behandlungsprozess bei Geschlechtsdysphorie bzw. Transsexualismus* (2017) in Österreich

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu Vega č. 1/0350/21: „Trans-Identita pri maloletých: Etické a právne aspekty spojené s informovaným súhlasom.“

verglichen. Aus der Perspektive der Medizinethik stärkt die *Richtlinie* das Prinzip der Autonomie und der Selbstbestimmung, schützt Aspekt der Benefizienz wie auch Nonmalefizenz auf der Seite von Transgender-Person. Das Ethische Prinzip der Gerechtigkeit äußert sich auf der Ebene der Nichtdiskriminierung wie auch Humanisierung der Institutionen. Ethisches Dilemma in der *Richtlinie* bleibt auf der Ebene des Schutzes der Verantwortung von Therapeuten und Arzt.

Professional Guideline for Gender Reassignment of the Ministry of Health of the Slovak Republic. Ethical and Legal Aspects

The article describes reactions to the *Professional Guidelines of the Ministry of Health of Slovak Republic to Unification of Medical Therapy by Sex-Change* from April 2022, analyzes it from the perspective of medical ethics and law, and compares it with the *Recommendations of Process of Therapy by Gender-dysphoria, resp. Transsexualism (2017)* in Austria. From the perspective of medical ethics, the Guidelines strengthen the principle of autonomy and self-determination, and protects the aspect of beneficence and nonmaleficence on the side of a transgender person. The ethical principle of justice is relevant on the level of non-discrimination and humanization of institutions. An ethical dilemma in the *Guidelines* remains on the level of protection of the responsibility of therapist and medical doctor.

Kľúčové slová: rodová dysfória, *Odborné usmernenie MZ SR, Odporúčania MZ Rakúska*, judikatúra ESLP, medicínska etika

Schlüsselbegriffe: Gender Dysphorie, *Fachliche Richtlinie GM SR, Empfehlungen BGM Österreich*, Judikatur EGMR, Medizinethik

Keywords: Gender Dysphoria, *Professional Guidelines MH SR, Recommendations MH Austria*, Case law of ECHR, Medical Ethics

Úvod

Minister zdravotníctva Vladimír Lengvarský schválil 22. marca 2022 *Odborné usmernenie MZ SR na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby administratívne evidovaného v matrike*.² Jeho platnosť bola stanovená do apríla 2024, no pod politickým tlakom koalície strany OĽANO bola jeho účinnosť pozastavená už 18. mája 2022. Potvrdzujú sa slová O. Metekanyča, ktorý vo svojej štúdii o nútenej kastrácii z roku 2021 vystihol situáciu na Slovensku

² Vestník MZ SR, čiastka 18-20, 6. apríl 2022, roč. 70, s. 98-104. [cit. 10.05.2022] Dostupné na: <https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr>.

celkom presne: „trans ľudia sú dlhodobo ignorovaní z pohľadu práva, resp. nášmu zákonodarcovi niekoľko desiatok rokov nestáli ani za to, aby sa podrobnejšie zaoberal ich právnym postavením a vybranými právnymi aspektami ich života (predovšetkým samotnou tranzíciou).“³

Podľa nových pravidiel v *Usmernení* by mala transrodová osoba podstúpiť buď chirurgický výkon zmeny pohlavných orgánov alebo hormonálnu liečbu v kombinácii s testom života v preferovanom rode v trvaní najmenej jeden rok (čl. 6). Pozastavenie platnosti *Usmernenia* v Slovenskej republike je preto návratom do situácie, keď nútená kastrácia⁴ je povinným predpokladom na prepis rodu v matrike pre osoby prechádzajúce tranzíciou. Pozastavením platnosti *Usmernenia* sa kastrácia transrodových ľudí na Slovensku bude vykonávať bez zákonnej a podzákonnej právnej úpravy upravujúcej priebeh tranzície.

V nasledovných riadkoch predstavíme reakcie po vydaní *Usmernenia* a uvedieme do kontextu, v ktorom sa diskusia o terapii transrodových ľudí na Slovensku nachádza. Následne pomenujeme hlavné východiská v *Usmernení* MZ SR z hľadiska medicínskej etiky a práva. V tretej kapitole popíšeme úpravy týkajúce sa otázky nútených chirurgických výkonov pri transrodových ľuďoch v Rakúsku. Vo štvrtej kapitole porovnáme a zhodnotíme podmienky na prepis rodu na Slovensku a v Rakúsku z hľadiska medicínskej etiky a práva.

1. Kontext

Oznámenie z roku 1981, ktoré ako jediný medicínsky relevantné opatrenie v našom právnom poriadku riešilo proces zmeny rodu, je zo súčasného stupňa odborného poznania, ako aj ľudskoprávneho vývoja prekonané.⁵ Podľa uvedenej úpravy sa na zmenu zápisu v matrike vyžadovalo potvrdenie o tom, že človek podstúpil kastráciu. Avšak v našom právnom poriadku je táto úprava neplatná a neúčinná. O. Meteňkanyč upozorňuje, že prijatím zákona č. 277/1994 Z. z.

³ METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 8.

⁴ To znamená odstránenie maternice a vaječníkov pri trans mužoch a odstránenie oboch semenníkov pri trans ženách.

⁵ Zápisnica z 13. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19. 09. 2018, bod 1, s. 1-2. [cit. 10.05.2022] Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/zapisnica_13.pdf. Por. aj: https://domov.sme.sk/c/22697182/trans-ludia-nenachadzaju-pomoc-lekari-sa-riadia-styridsat-rokov-starym-usmernim.html?utm_medium=Social.

o zdravotnej starostlivosti bolo totiž *Oznámenie* z roku 1981 implicitne derogované.⁶

Verejná ochrankyňa práv Mária Patakyová, už v roku 2017 po nástupe do funkcie poukázala, že nútené kastrácie v procese právneho prepisu rodu sú podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) v rozpore s Európskym dohovorom pre ľudské práva (Dohovor). Prelomovým je v tejto súvislosti prípad *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017⁷, v ktorom ESLP konštatoval, „že podmienka nezvratnej zmeny fyziologických charakteristík predstavovala porušenie záväzku členského štátu garantovať právo na rešpektovanie súkromného života. ESLP teda rozhodol, že v tomto ohľade došlo k porušeniu čl. 8 Dohovoru.“⁸ Článok 8 (Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) chráni osobnú sféru človeka vrátane práva každého určiť podrobnosti svojej identity ako ľudskej bytosti, a vedie k pozitívnemu záväzku štátu chrániť telesnú integritu svojich občanov. Taktiež je nutné uviesť, že ESLP sa v ostatnej dobe prikláňa aj k čl. 3 Dohovoru (Zákaz mučenia).⁹ Slovenská republika ako zmluvná strana *Dohovoru* má povinnosť uviesť svoje zákonné ustanovenia do súladu s judikatúrou ESLP. Avšak ani opätovné upozornenia VOP sa doteraz v parlamente nestretli s prijatím.¹⁰

V polovici decembra 2021 požiadala aj novozvolená komisárka pre zdravotne postihnutých Zuzana Stavrovská ministra zdravotníctva Vladimíra Lengvarského, aby sa zamerail na pomoc transrodovým ľuďom.¹¹ Rovnako sa ozývajú hlasy medzi právnikmi, ktorí jasne pou-

⁶ METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 13.

⁷ ESEP, *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudok zo dňa 6. apríla 2017. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-172556%22>}.

⁸ HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 129. Viď. 209/1992 Zb. *Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich*. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/1992-209>.

⁹ Rozhodnutie *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažnosti 2145/16. Hodnotenie podáva: HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 128-130.

¹⁰ Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2019, s. 20. Dostupné na https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=477132#55_0 [cit. 09.05.2022]. Výstižnú analýzu parlamentnej rozpravy ku správe podáva BERDISOVÁ, L.: Parlamentná kultúra a rokovanie o Správe o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2019. In NEUMANN, J. [Ed.]: *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 38-59.

¹¹ GEHREROVÁ, R.: O nové usmernenie pre trans ľudí žiada po ombudsmanke aj komisárka pre zdravotne postihnutých Stavrovská. In *Denník N*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://>

kazujú na to, že neexistencia právnej regulácie tohto procesu je z hľadiska právneho poriadku neakceptovateľná, keďže sa porušuje princíp legality (čl. 2 ods. 2 Ústavy SR).¹²

Avšak, prijatie *Usmernenia* MZ SR vyvolalo okamžitú reakciu poslancov parlamentu z klubu OĽANO. Podľa poslankyne Anny Záborskej jeho uplatnenie ohrozuje význam pojmov muž, žena a rodina tak, ako ich určuje Ústava SR a zákon o rodine.¹³ O stiahnutie *Usmernenia* žiadalo následne vyše 20 poslancov OĽANO. Podľa poslancov P. Kremského, A. Andrejuvovej, V. Tótha, P. Libu, M. Kuriaka a P. Vonsa minister zdravotníctva výslovne prisľúbil stiahnutie *Usmernenia* za prítomnosti predsedu vlády Eduarda Hegera.¹⁴ Richard Vašečka, z mimoparlamentnej Kresťanskej únie, postrádal pred prijatím *Usmernenia* transparentnú politickú diskusiu. Podľa Vašečku treba zachovať „rozdelenie obyvateľstva na mužov a ženy s jasne určenými biologickými danosťami.“¹⁵ Zotrvávanie pri podmienke kastrácie vyplýva z presvedčenia, že rod človeka je daný biologicky a je identický s pohlavím človeka. Uvedené pozície odmietajú rozlišovanie pohlavia a rodu ako „ideológiu“ a hovoria o inštrumentalizácii ľudských práv.

Na druhej strane, viaceré organizácie, ako Amnesty International, či Iniciatíva Inakosť privítali prijatie *Usmernenia*. Slovenská psychiatrická spoločnosť vo svojom stanovisku z 25. apríla zdôraznila, že zdravotná starostlivosť o transrodové osoby je odborná, nie politická téma.¹⁶ *Usmernenie* považuje za odborné, prijaté v celom pripomienkovom konaní. Spoluautorka *Usmernenia*, sexuologička a predsedníčka sexuologickej sekcie SPsS, Barbora Vašečková trefne poznamenala: „Cieľom

dennikn.sk/2716925/o-nove-usmernenie-pre-trans-ludi-ziada-po-ombudsmanke-aj-komisarka-pre-zdravotne-postihnutych-stavrovska/?ref=list.

¹² Vid' METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 13.

¹³ TASR – MT. Záborská odkazuje Lengvarskému: Zrušte odborné usmernenie o zmene pohlavia. In *mediweb: Zdravotnícke noviny online*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://mediweb.hnonline.sk/zdn/spravy/27069536-zaborska-odkazuje-lengvarskemu-zruste-odborne-usmernenie-o-zmene-pohlavia>.

¹⁴ TASR: Poslanci OĽANO žiadajú stiahnutie usmernenia o zmene pohlavia. Dúfajú, že Lengvarský dodrží sľub. In: *Hospodárske noviny*, 2022 [cit. 25.5.2022]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/slovensko/27140050-poslanci-olano-ziadaju-stiahnutie-usmernenia-o-zmene-pohlavia-dufaju-ze-lengvarsky-dodrzi-slub>.

¹⁵ TASR: OTS: Kresťanská únia: Muž sa nemôže stať matkou ... In *TASR*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://www.tasr.sk/ots/ots-krestanska-unia-muz-sa-nemoz-30240-clanok.html>.

¹⁶ SLOVENSKÁ PSYCHIATRICKÁ SPOLOČNOSŤ (SPsS), O.Z. SLS: Stanovisko Slovenskej psychiatrickej spoločnosti k Odbornému usmerneniu Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby. Zo dňa 25.04.2022. Dostupné na: <http://www.psychiatriy.sk/cms/File/2022/stanovisko%20odborne%20usmernenie%20tranzicia.pdf>.

nie je umelo meniť pohlavie, ale uľahčiť človeku, aby mohol žiť tak, ako sa vnútorne cíti a aby mohol byť tak aj rešpektovaný okolím.“¹⁷

Politická diskusia na Slovensku však rešpekt voči transrodovým ľuďom v mnohých prípadoch neprejavuje. Rešpekt totiž znamená otvorenosť v diskusii z pluralitných pozícií. Pluralizmus je dôležitým predpokladom demokratického zriadenia. Rôznorodosť nie je hrozbou pre spoločnosť, ale prameňom spoločenského bohatstva. Tento názor patrí k pilierom európskej identity. Členské štáty EÚ nemajú potláčať pluralitu, ale naopak, majú zabezpečiť toleranciu a rešpekt pre menšiny. Zmluvy z Amsterdamu a Lisabonu zaväzujú orgány EÚ k tomu, aby zabezpečili inkluzívne podmienky na život a bránili diskriminácii. Už v čl. 1a *Lisabonskej zmluvy* (2007) je chránená rovnosť a právo patriť aj k menšine.¹⁸ Podobne aj *Zmluva o EÚ* v čl. 2.¹⁹ *Charta základných práv EÚ* chráni rôznosť pod právami slobody a rovnosti. Objektívne právne zásady sa realizujú cez orgány EÚ, v čl. 7 rešpektovanie súkromného života a čl. 21 ochrana pred diskrimináciou z dôvodu pohlavia a sexuálnej orientácie²⁰

Pluralita ako taká neohrozuje spoločnosť. Vyspelá spoločnosť dokáže dokonca posilňovať „diverzitu“ tak, aby došlo k „vytvoreniu sociálnej kohézie v spoločnosti pri uznaní a zachovaní rôznych identít a spôsobov života jednotlivých skupín.“²¹ Je zrejmé, že takýto cieľ je v súčasnosti na Slovensku politicky nepriechný. Napriek tomu by sa do diskusie o terapii transrodových ľudí nemalo vstupovať s predsudkami. Ako uvádza R. Kišoňová: „Predsudok možno charakterizovať ako už vopred vyformovaný postoj voči predmetu, ktorý sa prejavuje bez ohľadu na individualitu objektu. Jednotlivec neberie do úvahy pri

¹⁷ TASR: Zmena pohlavia na Slovensku bude konečne jednoduchšia. Záborská a Vašečka už stihli vyjadriť nesúhlas. In *Braineo*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://braineo.hnonline.sk/notsorry/news/spolocnost/lgbtq/27069144-zmena-pohlavia-na-slovensku-bude-konecne-jednoduchsia-zaborska-a-vasecka-uz-stihli-vyjadrit-nesuhlas>. Por. aj jasné vyjadrenie M. Pataráka: PATARÁK, M.: Ešte raz o novom dokumente o zmene pohlavia. In *Denník N*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/2828662/este-raz-o-novom-dokumente-o-zmene-pohlavia/?fbclid=IwAR26WTi3w-LGMF21ucBnQmgaDca8czgzHMv1yWorgagKV9fS7laQKysFLpE>.

¹⁸ *Úradný vestník C 306 Európskej únie*, Zväzok 50. 2007/C 306/01, zverejnené dňa 17.12.2007. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=SK>. [cit. 07.06.2022].

¹⁹ Zmluva o Európskej únii (konsolidované znenie), čl. 2. In: *Úradný vestník EÚ*, C 326, zverejnené dňa 26.10.2012. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>. [cit. 07.06.2022].

²⁰ *Charta základných práv Európskej Únie*. 2016/C 202/02. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>. [cit. 07.06.2022].

²¹ GREIF, E. – ULRICH, S.: *Legal Gender Studies und Antidiskriminierungsrecht*. Wien : MANZ'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, s. 35.

posudzovaní iných osôb žiadne alternatívne vysvetlenie.²² Z hľadiska práva a etiky možno diskusiu o postavení transrodových ľudí v parlamente vnímať ako silne poznačenú prezentovaním stereotypov, paternalizmom, prezentáciou neverifikovateľných zavádzaní. L. Bersidová upozorňuje, že niektorí poslanci presadzujú „veľmi formalistickú koncepciu ľudských práv, v ktorej právom je len to, čo je presne v ústave pomenované ako právo. Neproblematizujú ale vôbec pojmy ‚súkromia‘ a rámce práva na súkromie a podobne. Nevnímajú teda práva ako titulky na ochranu záujmov/práv, ktoré pod dané pojmy patria. Vulgarizujú a splotšujú tak celú diskusiu.“²³

Diskusiu na Slovensku komplikuje fakt, že slovenský právny poriadok nepozná „rod“ ako právnu kategóriu, a tak sa v *Usmernení* nepresne hovorí o „zmene pohlavia“. Na dôvažok právny poriadok SR nepozná ani legálnu definíciu spojenia „zmena pohlavia“. Nepresnosť v terminológii vedie k nepochopeniu, že *Usmernenie* nerieši „zmenu pohlavia“ ale vlastne stanovuje podmienky na „prepis rodu“.

Rozhodnutie MZ SR o pozastavení účinnosti *Odborného usmernenia* možno chápať však aj pozitívne, v zmysle, že nebolo zrušené. S ohľadom na čl. 2, ods. 2 v *Usmernení* sa dá očakávať, že MZ SR bude pripravovať Štandardy zdravotnej starostlivosti pre transrodové osoby. Dovolím si vyjadriť očakávanie založené na parafráze známeho biblického výroku, a dúfam, že kompetentní predsa len pochopia, že „človek nie je stvorený pre právo, ale právo má byť pre človeka“ (Mk 2, 27). Štandardy by nemali ochraňovať „tradičný“ obraz muža a ženy ale pripievať k znižovaniu rodovej dysfórie transrodových ľudí.

2. Usmernenie MZ SR pohľadu etiky a práva

Usmernenie MZ SR z apríla t. r. obsahuje viacero pozitív. Z hľadiska poskytovania terapie na odbornej úrovni zjednocuje postupy pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti transrodovým ľuďom, špecifikuje zdravotnícke profesie kompetentné vykonávať v dvoch fázach: diagnostickej (čl. 3) a liečebnej (čl. 4). Takisto ustanovuje, kto je oprávnený vydať lekárske posudok o zmene pohlavia, ktorý slúži ako podklad pri zmene mena a priezviska a na zmenu rodného čísla. Podľa čl. 6 je

²² KIŠOŇOVÁ, R.: The Identity and Gender Problem in the Context of AI. In *Human Rights: From reality to the virtual world* [elektronický dokument]. Józefów : Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, 2021, s. 50.

²³ BERDISOVÁ, L.: Parlamentná kultúra a rokovanie o Správe o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2019. In NEUMANN, J. [Eš.]: *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 60.

to sexuológ alebo psychiater s minimálne päťročnou praxou v špecializačnom odbore.

Treba uviesť, že uvedený podzákonný predpis nenahrádza štandardný postup o diagnostike a liečbe osoby s diagnózou F 64.0 (transsexualizmus).²⁴ No je cenný, pretože vychádza zo štandardných tzv. „evidence based“ postupov, ktoré sú vo svete bežné a je v súlade s európskym právom.²⁵

Usmernenie kladie ako základ individuálny postup pri každej osobe (čl. 5), čo zodpovedná súčasným štandardom v odporúčaniach DSM-5 Americkej psychiatrickej asociácie, či Svetovej odbornej asociácie pre transrodové zdravie WPATH-7. Cieľom je, aby tranzíciu podstupovala osoba s diagnostikovaným transsexualizmom schopná žiť po zvyšok života v role opačného pohlavia ako je biologické pohlavie (čl. 3, ods. 1). *Usmernenie* tak do veľkej miery posilňuje mieru autonómie a sebaurčenia transrodového človeka. Taktiež je zjavné, že *Usmernenie* sleduje beneficenciu pacienta z hľadiska súčasného stavu poznania a v súlade s judikatúrou ESĽP, keďže cieľom je prihliadať individuálne na situáciu človeka tak, aby bolo znížené strádanie pri prežívaní dysfórie a dotknutá osoba mohla viesť zmysluplný život v súlade so svojím životným plánom.

Usmernenie považuje za predpoklad pre zmenu rodu štandardnými postupmi preukázateľnú diagnózu F 64.0. Spolu s poučením a elaborovaným informovaným súhlasom osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi (čl. 4, ods. 2 a príloha 1) je tak stanovený jasný predpoklad na vek (plnoletosť) a na racionálne schopnosti človeka, ktorý prechádza tranzíciou. Poučenie a informovaný súhlas osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi ako aj nemedicínskymi rizikami spojenými so zmenou pohlavia (vid' Príloha 1) posilňujú výrazne princíp autonómie, vedú k vedomému prebratiu zodpovednosti za rozhodnutie na strane transrodovej osoby. Explicitne to uvádza aj čl. 1: „Odborné usmernenie odporúča uvádzať detailnejšie údaje v zdravotných záznamoch, ktoré reflektujú osobitné prevzatie zodpovednosti osoby s transsexualizmom v súvislosti so zmenou jej právnej identity.“ Možno konštatovať, že *Usmernenie* je nastavené tak,

²⁴ Diagnóza podľa Medzinárodnej klasifikácie chorôb, 10. Revízia. V dohľadnej dobe bude nahradená 11. Verziou od 1. januára 2022, kde táto diagnóza má názov rodová inkongruencia (nesúlada) a nie je začlenená v kapitole duševných porúch (F-identifikátor). Klasifikácia však ešte nenadobudla účinnosť aj pre iné jazyky ako angličtina.

²⁵ Vid' napr. VAN DER BRINK, M. – DUNNE, P.: *Trans and Intersex Equality Rights in Europe – A Comparative Analysis*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. 113 s. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf.

aby sa predchádzalo ľahkovážnej tranzícii, či bez uvedomelého racionálneho rozhodovania na strane osoby. Tento aspekt možno vnímať aj ako posilnenie princípu non maleficencie pri tranzícii.

Za najväčší prínos *Usmernenia* možno považovať to, že otvára cestu k prepisu rodu bez nevyhnutnej kastrácie. V čl. 6, ods. 1., b.1 je zachovaná možnosť podstúpiť chirurgický výkon zmeny pohlavných orgánov alebo sekundárnych pohlavných znakov, no v čl. 6 ods. 1, b.2 je ako druhý možný predpoklad uvedená hormonálna liečba v trvaní najmenej jeden rok, a životná skúsenosť života je podľa presvedčenia dotýčajúcej osoby trvalá, celoživotná a nezvratná a zmena právnej identity je jediným možným riešením.

Podľa nášho názoru, „najliberálnejšou“ časťou *Usmernia* nie je otvorenie cesty pre prepis rodu aj pomimo nútenej kastrácie. Je to skôr ustanovenie, o „písomnom vyjadrení“ transrodovej osoby pred lekárom o tom, že „počas tohto obdobia nadobudla presvedčenie, že trvalá, celoživotná a nezvratná zmena jej právnej identity, mena a priezviska je pre ňu jediným možným riešením“ (čl. 6 ods. 1, b.2). Potvrdenie lekára tak *de facto* nie je potvrdením trvalého a ireverzibilného stavu, ako skôr diagnózy a skutočnosti, že medicínske podmienky na administratívnu zmenu pohlavia boli splnené (príloha 2). Pri zohľadnení princípu nonmaleficencie možno diskutovať o tom, či posilnenie sebaurčenia pacienta neuberá ošetrojúcemu lekárovi priestor na prísnejšie posudzovanie želania osoby. Argumentom za silnejšiu posudzovaciu právomoc lekára je otázka, či je lekár zbavený zodpovednosti za nonmaleficiu pri terapeutických postupoch, ktoré môžu mať ireverzibilné následky „písomným vyjadrením“ dotknutej osoby.

Ako pomerne prísnu možno hodnotiť požiadavku až päťročnej praxe v špecializovaných odboroch v čl. 6, ods.1. V zásade je eticky správne poskytovať starostlivosť na najvyššej možnej odbornej úrovni. Môže však vzniknúť otázka o možnosti spravodlivého prístupu k zdravotnej starostlivosti, keďže je známe, že na Slovensku je len niekoľko odborníkov a odborníkov, ktorí sa venujú téme rodovej dysfórie.

Plastickejší obraz o charaktere *Usmernenia* sa ukáže aj v porovnaní s úpravou s inou liberálnou úpravou, akú môžeme nájsť u našich západných susedov, v Rakúsku.

3. Právna úprava v Rakúsku

Rakúske Ministerstvo zdravotníctva (BMG) zverejnilo *Odporúčania pre procesy liečby pri rodovej dysfórii, resp. transsexualizme (Empfehlungen für den Behandlungsprozess bei Geschlechtsdysphorie*

bzw. *Transsexualismus*) pre plnoleté osoby vo februári 2015, a v upravenej verzii v roku 2017.²⁶ V tejto ministerskej úprave sa konštatuje, že v posledných rokoch sa vedecké poznatky a štandardy liečby prehĺbili a je nutné na tieto zmeny reagovať.²⁷ Úpravy oproti predchádzajúcemu vydaniu reflektujú aj zmeny v judikatúre v posilnení práva na sebaurčenie pri rodovej role. Odporúčania neobsahujú požiadavku nútenej kastrácie, nakoľko podmienka operatívnej zmeny pohlavných orgánov bola v Rakúsku zrušená už v roku 2009. Nebola to však zmena, ktorá sa udiala samovoľne a bez rozhodnutia správneho súdu.

Zápis o zmene pohlavia bol v Rakúsku možný od roku 1983. V zákone o matrikách (*Bundesgesetz über die Regelung des Personenstandswesens – PStG 2013*), § 41 (1) sa uvádza, že „matrika má povinnosť zmeniť listinu, keď sa po zápise stala neplatnou.“²⁸ Vo vzťahu k transrodovým osobám ďalšie podmienky pre vykonanie korektúry obsahoval *Výnos o transsexuáloch (Der Transsexuellen-Erlass)* z roku 1983, ako aj jeho neskoršia úprava z roku 1996.²⁹

Vo *Výnose* sa uvádzali nasledovné podmienky na zmenu zápisu: posudok Inštitútu pre súdnu medicínu (*Institut für Gerichtsmedizin*) na Viedenskej univerzite, ktorý potvrdzoval, že žiadateľ/ka žil/a dlhšiu dobu pod nutkavou predstavou (opak vecného dôvodu, *Willkür*), že patrí k inému pohlaviu, čo ho/ju viedlo k tomu, aby podstúpil/a opatrenia na korekciu pohlavia, ďalej, že tieto zákroky viedli k značnému priblíženiu sa k opačnému pohlaviu a s veľkou pravdepodobnosťou sa dá počítať s tým, že na osobnom prežívaní osoby už nič nezmení. Hoci sa vo *Výnose* explicitne nepožadovala sterilita, v praxi sa pri vystavovaní potvrdenia požadovali operatívne zmeny pohlavia.³⁰

²⁶ Bundesministerium Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz. *Transsexualismus/ Geschlechtsdysphorie*. 2021. Dostupné na: <https://www.sozialministerium.at/Themen/Gesundheit/Nicht-uebertragbare-Krankheiten/Psychische-Gesundheit/Transsexualismus-Geschlechtsdysphorie.html>.

²⁷ V DSM 5 Americkej psychiatickej asociácie je stanovená diagnóza rodovej dysfórie, Medzinárodná klasifikácia chorôb ICD 10. Upravené odporúčania vychádzajú zo 7. vydania WPATH (Svetovej odbornej asociácie pre transrodové zdravie). ICD používa pomenovanie „rodovej inkongruencie“, DSM používa „rodová dysfória“.

²⁸ PStG 2013, §41 (1). Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20008228>. Viď aj GREIF, E. *Doing Trans/Gender: Rechtliche Dimensionen*. Linz : Trauner Verlag, 2005, s. 158-160.

²⁹ Persson Perry Baumgartinger venoval pozornosť zaradeniu *Výnosu* medzi právnymi textami v Rakúsku a zaraďuje ho ako vnútorné usmernenie pre konanie správnych orgánov. Nejedná sa o normatívny text tvoriaci právo smerom von v zmysle zákona či nariadenia (Rechtsverordnung). Baumgartinger, P.: *Die staatliche Regulierung von Trans: Der Transsexuellen-Erlass in Österreich (1980-2010)*. Eine Dispositivgeschichte, Bielefeld : transcript Verlag, 2019, s. 142. Podrobnejšie k *Výnosu*, *Ibid*, s. 97-154.

³⁰ GREIF, E. *Doing Trans/Gender: Rechtliche Dimensionen*. Linz : Trauner Verlag, 2005, s. 164.

Ústavný súd (VfGH) v Rakúsku 8. júna 2006 zrušil *Výnos o transsexuáloch*.³¹ Vyhovel sťažnosti Sandry H., ktorej bola odopretá zmena zápisu v matrike z dôvodu existujúceho manželstva. Podľa Ústavného súdu sa rozhodnutia o zmene zápisu v matrike vykonávajú nezávisle od iných právnych vzťahov (v uvedenom prípade išlo o existenciu manželstva). V tomto súdnom rozhodnutí teda nebola zrušená nútená kastrácia, ale vynútený rozvod pri prepise rodu.

Zrušenie *Výnosu* viedlo k podobnej situácii, aká nastala v máji 2022 na Slovensku. Neexistovali jasné pravidlá, za akých podmienok sa môže vykonať zmena zápisu v matrike. Na základe vnútornej smernice Ministerstva vnútra (BMI) z 2. januára 2007 mali byť zmeny v matrike povolené len vtedy, keď žiadateľ/ka predloží psychoterapeutický posudok a nález o vykonanej operatívnej zmene pohlavia.³² Tým sa znova potvrdila prax požiadavky operatívneho zákroku, aj keď nebolo jasne stanovené o aký zákrok sa jedná. Vo februári 2009 ministerstvo konkretizovalo toto usmernenie v zmysle, že sa jedná o chirurgické zákroky v duchu planej praxe do roku 2006.³³

Rozhodnutie o zrušení chirurgickej operácie ako nutnej podmienky na zmenu rodu vyplýva z nálezu Správneho súdu (Verwaltungsgerichtshof – VwGH) v roku 2009.³⁴ Išlo o sťažnosť Michaely P. vo Viedni. Sťažovateľka podala v novembri 2006 žiadosť o zmenu zápisu v matrike narodených na ženský rod. Vo svojej žiadosti uviedla, že viac ako 2 roky navštevovala psychoterapiu, a viac ako rok podstupovala hormonálnu liečbu, viacero rokov žila v role ženy a svoj výzor priblížila ženského pohlaviu. Svoj stav považovala za trvalý a nemenný. Odstránenie primárnych pohlavných orgánov z osobných dôvodov nechcela podstúpiť. Keďže seba právne vnímala bližšie k ženskému pohlaviu, zápis o jej pohlaví sa stal „nesprávnym“ z zmyslu zákona a dožadovala sa korektúry, a to aj preto, že zmenou výzoru ju zapísaný mužský rod v jej dokumentoch dostával do situácií, v ktorých bola diskriminačne zasiahnutá jej ľudská dôstojnosť a súkromie.

Po viacerých odvolaniach a zamietnutiach, ktoré požadovali na zápis v matrike odstránenie primárnych pohlavných znakov, Správny súd vyhovel žiadosti sťažovateľky. Svoje rozhodnutie založil na argumen-

³¹ VfGH zo dňa 08.06.2006, spis. zn. V 4/06. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09939392_06V00004_00

³² BMI – VA 1300/0013-III/2/2007. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/TS-Erlass_BMI_2007.pdf.

³³ BMI – VA 1300/0063-III/2/2009. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/BMI_ErPS-090206.pdf.

³⁴ VwGH zo dňa 27.02.2009, spis. zn. 2008/17/0054. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vwgh&Dokumentnummer=JWT_2008170054_20090227X00.

te, že potvrdenie o zmene pohlavia závisí v zásade od rodovej identity: „Ak je pociťovaná príslušnosť s čo najväčším predpokladom ireverzibilná a navonok došlo k značnému priblíženiu sa na vonkajší vzhľad druhého pohlavia, v Rakúskom právnom poriadku neexistuje prekážka z ohľadu osobného stavu osoby (personenstandsrechtliche), ktorá by bránila zohľadneniu pre verejnosť relevantného, danému pohlaviu špecifického, výzoru.“³⁵ Správny súd dospel k nálezu, že taký závažný operačný zákrok, akým je odstránenie primárnych pohlavných orgánov, nie je nutným predpokladom pre „značné priblíženie sa výzoru druhého pohlavia“³⁶ a zamietnutie žiadosti Michaely P. bolo zrušené z dôvodu nezákonnosti obsahu.³⁷ Ani toto rozhodnutie nevedlo k rýchlej zmene v praxi úradov a zmeny zápisu v matrike boli potvrdené až po ďalších sťažnostiach na zneužívanie úradnej moci v marci 2010.

Čo sa týka obsahu už spomenutého *Odporúčania pre procesy liečby pri rodovej dysfórii, resp. transsexualizme*, možno uviesť niektoré relevantné momenty z hľadiska etiky. Od psychiatrov, klinických psychológov a psychoterapeutov sa očakáva kontinuálna dvojročná prax pri téme rodovej dysfórie. Rovnako sa očakáva, že terapeuti sa budú ďalej vzdelávať v oblasti diagnostiky, psychopatológie a klinickej psychológie a témy rodovej non-konformity, rodovej dysfórie a transsexualizmu, čo možno interpretovať ako dôraz na odbornosť a *lege artis* prístup z hľadiska súčasných poznatkov.³⁸

Rakúsky postup kladie dôraz na viacstupňový diagnostický proces s cieľom potvrdiť, že sa v danom prípade jedná o rodovú dysfóriu. resp. transsexualizmus. Ide o objasnenie druhu a rozsahu nepohody, spôsobenej rozdielom medzi subjektívne prežívanou rodovou rolou a pohlavím od narodenia, pomocou diagnostického procesu, ktorý má 3 časti: psychiatrická diagnostika, psychologická diagnostika a psycho-terapeutická diagnostika.³⁹ Úlohou diagnostického procesu je vytvoriť diagnózu, popísať psychosociálnu a zdravotnú situáciu, potvrdiť rodovú dysfóriu ako s čo najväčšou pravdepodobnosťou trvalý stav.⁴⁰ Počas terapie je možné vystaviť lekárske potvrdenie o tom, že výzor osoby sa v danom období môže odlišovať od údajov uvedených v dokumentoch.⁴¹ Pri stanovení indikácie pre ďalšie kroky pri terapii sa odporúča,

³⁵ VwGH 2008/17/0054, s. 5.

³⁶ VwGH 2008/17/0054, s. 4.

³⁷ VwGH 2008/17/0054, s. 5.

³⁸ BGM: Empfehlungen für den Behandlungsprozess bei Geschlechtsdysphorie bzw. Transsexualismus, s. 2.

³⁹ Empfehlungen, s. 3.

⁴⁰ Empfehlungen, s. 6.

⁴¹ Empfehlungen, s. 7.

aby vzťah hlavného terapeuta bol a dotknutej osoby bol založený na obojstrannej dôvere a rešpekte.

Ďalší terapeutický proces vyplýva z miery osobného prežívania nepohody. Pri stanovení následného postupu sa zohľadňuje individuálny stav osoby. Cieľom terapie je zlepšenie psychickej a sociálnej situácie tak, aby sa osoba dokázala postarať sama o seba, aby bola schopná pracovať, aby bol zabezpečený rozvoj udržateľnej perspektívy pre život a vzťahy, aby sa utvorili realistické postoje v oblasti sexuality.⁴² Cieľom je taktiež posilnenie identity pacienta/pacientky, čo možno chápať ako depatologizáciu transsexuality a príklon k rod rešpektujúcim opatreniam (*gender-affirmative interventions*). Terapeutické poradenstvo sa odporúča aj počas hormonálnej terapie. V prípade želanja po operatívnych zákrokoch, by hormonálna terapia mala trvať jeden rok. Dôležité je, že aj po operácii je poskytovaná možnosť odbornej lekárskej, psychologickkej a psychoterapeutickej starostlivosti.⁴³

Odporúčania zohľadňujú nález Správneho súdu z 27. februára 2009 (č. 2008/17/0054) a ustanovujú, že predpoklady na povolenie prepisu rodu osoby sú nezávislé od operačných zákrokov. Predpokladom pre zmenu rodu je vyjadrenie odborného lekára so špecializáciou v psychiatrii a psychoterapii alebo klinického psychológa či psychoterapeuta. V tomto stanovisku má byť obsiahnuté, že sa jedná o „transidentitu“⁴⁴, resp. transsexualizmus podľa platného znenia DSM, resp. ICD. Ďalej má obsahovať zistenie, že rodová dysfória je trvalá a ireverzibilná, ako aj konštatovanie, že vonkajší vzhľad sa značne pripodobnil želanému pohlaviu.⁴⁵

Na záver tejto časti chceme uviesť, že rakúska Bioetická komisia (Bioethikkommission) vydala v roku 2017 rozsiahle, vyše 60 stranové stanovisko spolu s odporúčaniami k téme intersexuality a transidentity. Stanovisko zohľadňuje celé spektrum názorov, vrátane starostlivosti o deti a adolescentov, je vyvážené a písané s rešpektom voči transrodovým osobám i lekárom. Odporúča diskusiu o viacstupňovom systéme posudkov, ktorý by mohol tvoriť bariéru pre tranzíciu, avšak s ohľadom na ireverzibilné následky a ich vážnosť odporúča intenzívne poradenstvo a psychologické sprevádzanie, ako aj podmienku

⁴² Empfehlungen, s. 4.

⁴³ Empfehlungen, s. 6.

⁴⁴ Mick van Trostenburg upozorňuje, že pojem „transidentita“ je vágny, nenachádza sa v ICD ani v DSM V, a tak sa v Rakúsku vyžaduje diagnóza, ktorá neexistuje. TROSTENBURG, v. M.: Zum Verhältnis Arzt und Trans-Person nach der Depathologisierung von Gender-Inkongruenz. In GREIF, E.: *No Lessons from the Intersexed? Anerkennung und Schutz intergeschlechtlicher Menschen durch Recht*. Linz : Trauner Verlag, 2019, s. 187.

⁴⁵ GREIF, E. – ULRICH, S.: *Legal Gender Studies und Antidiskriminierungsrecht*. Wien : MANZ'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, s. 121.

hormonálnej terapie a obdobia, v ktorom osoba žije v rodovom vyjadrení harmonizujúcom s vnútorne prežívaným pohlavím (*real life experience*) pred operáciou pohlavných orgánov.⁴⁶

4. Porovnanie *Usmernenia* MZ SR s *Odporúčaním* MZ Rakúska

Ak porovnáme *Usmernenie* MZ SR a *Odporúčania* MZ Rakúska ukáže sa niekoľko dôležitých spoločných postojov, no i významných rozdielov.

Obe preferujú individuálny postup pri terapii transrodovej osoby. Vychádzajú z posilnenia autonómie a práva na sebaurčenie osoby. Rakúske odporúčania sa viac približujú k *gender-affirmative* prístupu. Tento prístup možno hodnotiť kladne, keďže cieľom je zníženie dysfórie a čím väčšie umožnenie zmysluplného a naplneného života dotknutej osoby.

Predpokladom na zmenu rodu je v oboch prípadoch štandardnými postupmi preukázateľná diagnóza F 64.0 (ICD-10), resp. rodová dysfória (DSM-5).

Obe úpravy majú spoločné, že nevyžadujú na zmenu rodu zásahy do telesnej integrity človeka (kastrácia či operácia pohlavných orgánov), s tým, že v Rakúsku takého ustanovenie platí od roku 2009, na Slovensku bolo ustanovenie prijaté v roku 2022 a v priebehu mesiaca pozastavené.

Hormonálnu terapiu v trvaní najmenej jeden rok a *real life experience* požaduje *Usmernenie* MZ SR ako predpoklad zmeny rodu, zatiaľ čo rakúske *Odporúčania* ho požadujú ako predpoklad pre operačnú zmenu pohlavia. Oba texty kladú dôraz na to, že ide o presvedčenie/predpoklad o trvalej, celoživotnej a nezvratnej zmene právnej identity, ktorá je pre človeka jediným možným riešením. Slovenské *Usmernenie* kladie silný dôraz na osobné presvedčenie osoby a výslovné prebratie zodpovednosti pred lekárom formou „písomného vyjadrenia“, že sa jedná o trvalý a ireverzibilný stav ako *conditio sine qua non*, čo však neznamená, že sa podceňuje dôležitosť stanovenia diagnózy na strane lekára. Rakúske *Odporúčania* kladú pri prepise rodu väčší dôraz na viacstupňovú diagnostiku a „zistenie“ príslušných špecialistov o „trvalosti a ireverzibilitate dysfórie, či transsexualizmu“ s „čo najväčšou

⁴⁶ Bioethikkommission beim Bundeskanzleramt: *Intersexualität und Transidentität. Stellungnahme der Bioethikkommission*. Wien, Bundeskanzleramt Österreich, 2017, s. 54. Dostupné na <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/bioethikkommission/publikationen-bioethik.html>.

pravdepodobnosťou“. Slovenské *Usmernenie* v čl. 6 je prísnejšie, keď vyžaduje až päťročnú prax v oblasti, na rozdiel od rakúskej, kde sa požaduje len dvojročná prax.

Nie je však možné prehliadnuť zásadný moment, že ani v Rakúsku sa zmena systému neudiala rýchlo a ľahko a zmenu spôsobil až nález Správneho súdu. Aj keď na Slovensku podobné rozhodnutie súdu nie je, predsa je možné uviesť, že z pohľadu medicínskej etiky je podmienka kastrácie ťažko ospravedlniteľná. Z hľadiska terapie vlastne znižuje spektrum možností ako znížiť rodovú dysfóriu transrodových ľudí aj menej drastickými zásahmi do telesnej integrity človeka, než ako kastrácia. Z hľadiska medicínskej etiky popiera pozastavenie účinnosti *Usmernenia* MZ SR možnosť autonómie a sebaurčenia pacienta, pretože kastrácia nie je medicínskym predpokladom úspešnej terapie vedúcej k zníženiu dysfórie a umožneniu zmysluplného zaradenia sa do bežného života.

Záver

Fenoménu transsexuality nespochybňuje rozdeľovanie ľudí na mužov a ženy, ako skôr samozrejmosť dvoch pohlaví založenú čisto na biologickej prirodzenosti.

Sexuálna orientácia a rodová identita každého človeka je neoddeliteľnou súčasťou jeho osobnosti a je jedným z najzákladnejších aspektov sebaurčenia, dôstojnosti a slobody. „ESLP už dlhodobo judikuje, že vo vzťahu k transrodovým osobám patrí právo na slobodné určenie rodovej identity medzi najzásadnejšie zložky práva na sebaurčenie; právo na sebaurčenie a fyzickú a duševnú integritu transrodových osôb sú právami chránenými čl. 8 Dohovoru.“⁴⁷ Práva sa nepriznávajú, ale uznávajú. To znamená, že nikto nesmie byť nútený podstúpiť lekárske zákroky vrátane operácie na zmenu pohlavia či sterilizácie ako požiadavky na právne uznanie svojej rodovej identity. Možno konštatovať, že *Usmernenie* MZ SR sa vo svetle súčasných podmienok javí v súlade s judikatúrou ESLP. Pozastavením účinnosti *Odborného usmernenia* sa však práva a slobody niektorých občanov SR obmedzujú bez príslušného zákona. Na Slovensku je potrebné legálne usmernenie, ktoré stanoví ako majú odborné profesie s transrodovými ľuďmi pracovať, a podľa čoho majú vydávať posudky určené pre matriku, ktoré by viedli k sfinalizovaniu právnej tranzície.

⁴⁷ HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 122.

Terapeutické štandardy by mali zostať v prvom rade na pôde odbornej diskusie a ich úroveň by nemala zaostávať za súčasným stupňom vedeckého poznania.

Z hľadiska medicínskej etiky *Usmernenie* MZ SR posilňuje princíp autonómie a sebaurčenia, založený na prístupe k pacientovi ako k jednotlivcovi, ktorý je samostatný a nezávislý. Tak isto chráni aspekt beneficencie a nonmaleficencie na strane transrodovej osoby. Individualizovaný prístup k terapii znamená, že terapia sa snaží hľadať cesty zníženia dysfórie s ohľadom na širšie spektrum možností, ako môže dotknutá osoba nájsť zmysluplný život vo svojej situácii, zvýšiť kvalitu života a zdravia. Etický princíp spravodlivosti sa v prípade transrodových ľudí prejavuje predovšetkým v rovine nediskriminácie a humanizácie inštitúcií ako aj dostupnosti komplexnej zdravotnej starostlivosti počas tranzície i po operatívnej zmene pohlavných orgánov.

Nezvratné zásady do telesnej integrity človeka sú dovolené len vtedy, ak je udelený súhlas v úplnom súlade s presvedčením dotknutej osoby.

Etická dilema zostáva v rovine ochrany zodpovednosti terapeuta a lekára. Určitá miera paternalizmu nie je ilegálna. S mierou závažnosti zákrokov rastie totiž aj miera zodpovednosti tých, ktorí ich povolujú a vykonávajú. Etická dilema v tomto prípade vyvažuje mieru samourčenia a autonómie tých, ktorých sa tieto závažné a ireverzibilné zákroky týkajú na jednej strane a miery ochrany lekárov z hľadiska princípu nonmaleficencie, teda nevytvárania rizík či minimalizovania vzniku možných rizík. Hippokratovský princíp *in dubio abstinence*, znamená v prípade neistoty o trvalosti a ireverzibilitate dysfórie, chýbajúcej pripravenosti na sociálnu integráciu, či odolnosti (*resilience*), nerealistických očakávaní, možnosť, aby lekár odsunul proces na neskôr, bez toho, aby mu boli podsúvané transfóbne a diskriminačné motivácie.⁴⁸

Použitá literatúra

1. Baumgartinger, P.: *Die staatliche Regulierung von Trans: Der Transsexuellen-Erlass in Österreich (1980-2010)*. Eine Dispositivgeschichte, Bielefeld : transcript Verlag, 2019. 350 s.
2. BERDISOVÁ, L.: Parlamentná kultúra a rokovanie o Správe o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2019. In NEUMANN, J. [Ed.]: *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 30-62.

⁴⁸ TROSTENBURG, v. M.: Zum Verhältnis Arzt und Trans*Person nach der Depathologisierung von Gender-Inkongruenz. In GREIF, E.: *No Lessons from the Intersexed? Anerkennung und Schutz intergeschlechtlicher Menschen durch Recht*. Linz : Trauner Verlag, 2019, s. 196.

3. Bioethikkommission beim Bundeskanzleramt: *Intersexualität und Transidentität. Stellungnahme der Bioethikkommission*. Wien, Bundeskanzleramt Österreich, 2017. 66 s. Dostupné na <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/bioethikkommission/publikationen-bioethik.html>.
4. BMI – Erlass vom 12.1.2007, VA 1300/0013-III/2/2007 betr. *Transsexualität – Vorgangsweise nach Durchführung einer geschlechtsanpassenden Operation*. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/TS-Erlass_BMI_2007.pdf.
5. BMI – Erlass vom 6.2.2009, VA 1300/0063-III/2/2009 *Personenstandswesen - Vorgehensweise bei Anträgen auf Änderung der Eintragung des Geschlechts im Geburtenbuch*. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/BMI_ErPS-090206.pdf.
6. Bundesministerium Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz. *Transsexualismus/Geschlechtsdysphorie*. 2021. Dostupné na: <https://www.sozialministerium.at/Themen/Gesundheit/Nicht-uebertragbare-Krankheiten/Psychische-Gesundheit/Transsexualismus-Geschlechtsdysphorie.html>.
7. GEHREROVÁ, R.: O nové usmernenie pre trans ľudí žiada po ombudsmanke aj komisárka pre zdravotne postihnutých Stavrovská. In *Denník N*, 2022 [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2716925/o-nove-usmernenie-pre-trans-ludi-ziada-po-ombudsmanke-aj-komisarka-pre-zdravotne-postihnutych-stavrovska/?ref=list>.
8. GREIF, E. *Doing Trans/Gender. Rechtliche Dimensionen*. Linz : Trauner Verlag, 2005, 240 s.
9. GREIF, E. – ULRICH, S.: *Legal Gender Studies und Antidiskriminierungsrecht*. Wien : MANZ'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, 258 s.
10. HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 120-136.
11. KIŠŇOVÁ, R.: The Identity and Gender Problem in the Context of AI. In *Human Rights: From reality to the virtual world* [elektronický dokument]. Józefów : Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, 2021, s. 43-55.
12. METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 6-35.
13. PATARÁK, M.: Ešte raz o novom dokumente o zmene pohlavia. In *Denník N*, 2022. [cit. 25.5.2022]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/2828662/este-raz-o-novom-dokumente-o-zmene-pohlavia/?fbclid=IwAR26WTi3w-LGMF21ucBnQmgaDca8czgzHMv1yWorgagKV9fS7IaQKysFLpE>.

14. SLOVENSKÁ PSYCHIATRICKÁ SPOLOČNOSŤ (SPsS), O.Z. SLS: Stanovisko Slovenskej psychiatrickej spoločnosti k Odbornému usmerneniu Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby. Zo dňa 25.04.2022. Dostupné na: <http://www.psychiatry.sk/cms/File/2022/stanovisko%20odborne%20usmernenie%20tranzicia.pdf>.
15. TASR: Poslanci OĽANO žiadajú stiahnutie usmernenia o zmene pohlavia. Dúfajú, že Lengvarský dodrží sľub. In: *Hospodárske noviny*, 2022 [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/slovensko/27140050-poslanci-olano-ziadaju-stiahnutie-usmernenia-o-zmene-pohlavia-dufaju-ze-lengvarsky-dodrzi-slub>.
16. TASR: Zmena pohlavia na Slovensku bude konečne jednoduchšia. Záborská a Vašečka už stihli vyjadriť nesúhlas. In *Brainee*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://brainee.hnonline.sk/notsorry/news/spolocnost/lgbtq/27069144-zmena-pohlavia-na-slovensku-bude-konecne-jednoduchsia-zaborska-a-vasecka-uz-stihli-vyjadrit-nesuhlas>.
17. TASR: OTS: Kresťanská únia: Muž sa nemôže stať matkou ... In *TASR*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://www.tasr.sk/ots/ots-krestanska-unia-muz-sa-nemoz/30240-clanok.html>.
18. TASR – MT. Záborská odkazuje Lengvarskému: Zrušte odborné usmernenie o zmene pohlavia. In *mediweb: Zdravotnicke noviny online*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://mediweb.hnonline.sk/zdn/spravy/27069536-zaborska-odkazuje-lengvarskemu-zruste-odborne-usmernenie-o-zmene-pohlavia>.
19. TROSTENBURG, v. M.: Zum Verhältnis Artz und Trans-Person nach der Depathologisierung von Gender-Inkongrunez. In GREIF, E.: *No Lessons from the Intersexed? Anerkennung und Schutz intergeschlechtlicher Menschen durch Recht*. Linz : Trauner Verlag, 2019, s. 180-198.
20. VAN DER BRINK, M. – DUNNE, P.: *Trans and Intersex Equality Rights in Europe – A Comparative Analysis*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. 113 s. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf.

Právne dokumenty a rozhodnutia

1. ESEP, A.P., *Garçon a Nicot proti Francúzsku*, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudok zo dňa 6 apríla 2017. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-172556%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-172556%22]).
2. PStG 2013, §41 (1) Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20008228>

3. *Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2019*, s. 20. Dostupné na https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=477132#55_0 [cit. 09.05.2022].
4. *Úradný vestník C 306 Európskej únie, Zväzok 50*. 2007/C 306/01. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=SK>.
5. *Vestník MZ SR*, čiastka 18-20, 6. apríl 2022, roč. 70, s. 98-104. Dostupné na: <https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr>.
6. VfGH V 4/06. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09939392_06V00004_00.
7. VwGH 2008/17/0054. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vwgh&Dokumentnummer=JWT_2008170054_20090227X00.
8. Zápisnica z 13. Zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19. 09. 2018, bod 1, s. 1-2. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/zapisnica_13.pdf [cit. 10.05.2022].
9. 209/1992 Zb. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/1992-209>.
10. *Charta základných práv Európskej Únie*. 2016/C 202/02. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>.
11. *Zmluva o Európskej únii* v slovenskom znení: Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0011.02/DOC_1&format=PDF

Recenzenti:

doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.

JUDr. Ing. Karin Raková, PhD., MBA